

Research Paper

Analysis of key drivers affecting the development of creative tourism with a futuristic approach Case study of Golestan province

Masoomeh Mahdian Bahnamiry ^a, Masoud Taghvaei ^{a*}

^a. Department of Geography and Urban Planning, Faculty of Geographical Sciences And Planning, Isfahan University, Isfahan, Iran

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Keywords:

Reactive tourism,
Futuristic,
Drivers affecting,
Golestan province.

Received:

17 November 2021

Received in revised form:

24 January 2022

Accepted:

28 January 2022

pp. 257-278

In a world full of changes and uncertainties, it is possible to understand a system with a view to the future and by determining the key factors in the future development of industries such as tourism only by using this future studies approach. For this purpose, this research has tried to identify and analyze the key drivers effective on creative tourism by systematically applying the futures studies approach. Finally, by analyzing and identifying these key factors, coherent and integrated planning can be done to create the development of this industry within the scope of the study. In order to future studies of creative tourism in Golestan province, 38 primary indicators were investigated using two techniques of environmental survey and Delphi. Then the dimensions of creative tourism were investigated using the MICMAC tool. The results indicate that among the studied factors, 15 components are effective key drivers in the development of creative tourism in the studied area, and the preservation of natural resources is the most influential factor. In general, maintaining environmental values, especially in environments with greater fragility, is essential in creative tourism. Because these regions, with their rich cultural and natural heritage, offer unique experiences, entertainment, and motivations with their distinctive spatial arrangement, they attract creative people who significantly impact the development of creative tourism.

Citation: Mahdian Bahnamiry, M., & Taghvaei, M. (2023). Analysis of key drivers affecting the development of creative tourism with a futuristic approach Case study: Golestan province. *Human Geography Research Quarterly*, 55 (1), 257-278.

 <http://doi.org/10.22059/JHGR.2022.334116.1008415>

*. Corresponding author (Email: m.taghvaei@geo.ui.ac.ir)

Copyright © 2023 The Authors. Published by University of Tehran. This is an open access article under the CC BY license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

Extended Abstract

Introduction

Tourism development planning is among the most important economic, occupational, and sociocultural development programs. For this reason, considering the world's economic future, this issue has become one of the most critical concerns of the world's countries, centered on the tourism economy. Therefore, this industry is considered one of the major challenges to the future of the human economy in universities and different governments. In a world full of changes and uncertainties, it is possible to understand a system with a view to the future and by determining the key factors in the future development of industries such as tourism only by using this future studies approach. For this purpose, this research has tried to identify and analyze the key drivers effective on creative tourism by systematically applying the futures studies approach. Finally, by analyzing and identifying these key factors, coherent and integrated planning can be done to create the development of this industry within the scope of the study.

Methodology

In terms of the goal, the present study is developmental research based on its exploratory analytical nature and survey and field method. Theoretical information has been collected through the documentary library method. Also, the information needed to identify dimensions and components was used from two techniques of environmental scanning and Delphi, and by using the tool of a semi-structured questionnaire and interviews with managers of organizations, experts, and experts in the field of tourism issues have been gathered. In order to conduct future studies of creative tourism in Golestan province, 38 primary indicators were examined. Then, using the MICMAC tool, the key drivers affecting the development of creative tourism in Golestan province were investigated.

Results and discussion

After determining the degree of direct and indirect influence of the components on each other and the future trend of the system, and finally, from the total of 38 influential primary factors, 15 factors were selected as the effective key drivers on the future trend the system. All these key drivers in both methods of direct influence have been repeated indirectly. The number of 15 variables includes preservation of natural resources, infrastructure facilities and welfare services, ethnic and cultural diversity, transportation network and access, social security preservation, climate diversity, unique ecosystems, advertising and information, economic efficiency, and tourism brand., regeneration, participation of non-governmental organizations, incentive policies, political relations with neighboring countries, development of locally owned activities, and creative architecture and design as effective key drivers on creative tourism with a futures studies approach in the province so that the components mentioned in the indirect effect have been repeated with a slight shift in the indirect effect.

Conclusion

According to the opinion of managers of organizations and expert experts in the field of tourism, the results of the findings indicate that the priority of preserving natural resources can play a role in the development of creative tourism in Golestan province more than any other component. In general, maintaining environmental values, especially in environments with greater fragility, is essential in creative tourism. Because these regions, with their rich cultural and natural heritage, offer unique experiences, entertainment, and motivations with their distinctive spatial arrangement, they attract creative people who significantly impact the development of creative tourism. On the other hand, the quality of these creative

environments, measured by visitors' satisfaction, is mainly related to the quality of facilities, infrastructure, and welfare services. In this research, this component is considered the second effective key driver in the development of creative tourism in Golestan province, which aligns with the researchers' findings. So facilities and facilities are mentioned as the second condition for guaranteeing the success of tourism development policy in general and creative tourism in particular.

Finally, suggestions can be made to take advantage of the potential in the region for the development of creative tourism in Golestan province:

-Development of various branches of tourism with emphasis on creative tourism in the province with transnational (international) performance based on natural attractions and valuable historical and cultural textures, beautiful and unique and valuable attractions of water and wetland ecosystems, mountain, forest, and pasture landscapes, Golestan park etc. such as the development of desert tourism, with an emphasis on getting to know the culture and life of tribes in the Turkmen Sahra regions (Turkmen and Kurdish tribes), the development of sports tourism (marine) and holding seasonal sea festivals in the coastal areas of the province;

- Equipping the necessary infrastructures for the development of creative tourism with an emphasis on the use of information technology and the use of media and advertising to introduce the attractions and potentials of the province and organize the construction of roadsides;

- Quantitative and qualitative development of accommodation and reception centers, equipping recreational and tourist spaces and creating and equipping highways and roadside service complexes;

-Taking advantage of the elites, expert professors, thinking managers, researchers, and students, as well as artists of the

province's handicrafts, visual, and performing arts as a creative class to present new and operational ideas, as well as holding local and local festivals and events in different seasons of the year to combat the seasonality of tourist arrivals in the province, as a creative process, it can provide the necessary grounds for the development of creative tourism in the province;

-Holding training courses in the field of creative product production such as local clothing, jewelry, handicrafts, music, food, and local food, etc., and informing through social media, and also setting up different tours in the province to attract creative tourists and provide accommodation for them in rural environments and eco-tourism houses to gain a distinct and unique experience through participation in activities, interaction with fellow travelers, cooperation with other visitors, resident communities and managers/promoters, in turn, can be influential in the development of creative tourism;

- Identifying and using the creative industries and creative architecture and design existing in each city and turning it into a brand in order to differentiate and emphasize the role of each city in the national and international arena

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

Authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

We are grateful to all the scientific consultants of this paper.

واکاوی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری خلاق با رویکرد آینده‌پژوهی مطالعه موردی: استان گلستان

معصومه مهدیان بهنمیری - گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران
مسعود تقوایی^۱ - گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه‌ریزی، دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

اطلاعات مقاله

از منظر متفکرین و دیدگاه آینده‌پژوهی، اعتقاد بر این مهم می‌باشد که اساساً آینده را مخلوط پیچیده‌ای از روندهای غیر قابل تغییر، حوادث تصادفی و اقدامات افراد و مؤسسات کلیدی شکل می‌دهد و به دلیل این پیچیدگی بهترین روش برای آینده‌پژوهی، جمع‌آوری هرچه بیشتر اطلاعات و استفاده از فرایندهای نیمه خودآگاه اطلاعاتی و کشف و مکاشفه شخصی برای به دست آوردن دانش و بینش کافی است. بر همین اساس و با علم به ارتباط منطقی آینده‌پژوهی با مقوله گردشگری خلاق در آینده، مقاله حاضر که به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی-توسعه‌ای، از حیث ماهیت، توصیفی - تحلیلی و از نظر روش، مبتنی بر روش پیمایشی و میدانی می‌باشد، به بررسی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری خلاق در استان گلستان بپردازد. به‌منظور آینده‌پژوهی گردشگری خلاق در استان گلستان، با استفاده از دو تکنیک پویای محیطی و دلفی، ۳۸ شاخص اولیه موردبررسی قرار گرفت و در ادامه با استفاده از ابزار MICMAC به بررسی ابعاد آینده‌پژوهی گردشگری خلاق پرداخته شد. نتایج حاکی از آن است که از بین عوامل مورد مطالعه، ۱۵ مؤلفه به‌عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر در توسعه گردشگری خلاق در محدوده مورد مطالعه می‌باشند که حفظ منابع طبیعی به‌عنوان تأثیرگذارترین عامل است. به‌طور کلی حفظ ارزش‌های زیست‌محیطی به‌ویژه محیط‌هایی با شکنندگی بیشتر در گردشگری خلاق ضروری می‌باشد. زیرا این مناطق با میراث غنی فرهنگی و طبیعی با چیدمان فضایی متمایز خود، تجربیات، سرگرمی‌ها و انگیزه‌های منحصر به فرد را ارائه می‌دهند، موجب جذب افراد خلاق می‌شوند که در توسعه گردشگری خلاق تأثیر بسزایی دارند.

واژگان کلیدی:

استان گلستان،
آینده‌پژوهی، پیشران‌های
کلیدی، گردشگری خلاق.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۰/۰۸/۲۶

تاریخ بازنگری:

۱۴۰۰/۱۱/۰۴

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۰/۱۱/۰۸

صص. ۲۷۸-۲۵۷

استناد: مهدیان بهنمیری، معصومه و تقوایی، مسعود. (۱۴۰۲). بررسی نقش کردها و القاعده بر بحران سوریه از منظر ساختار-کارگزار. *مجله پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۵۵ (۱)، ۲۷۸-۲۵۷.

 <http://doi.org/10.22059/JHGR.2022.334116.1008415>

مقدمه

برنامه‌ریزی توسعه گردشگری که از پیچیده‌ترین اجزاء و مصدر قوانین جهانی است، اساساً یکی از مهم‌ترین برنامه‌های توسعه اقتصادی، شغلی، اجتماعی و افزایش سطح رفاه عمومی مردم در هر کشوری به شمار می‌رود (Lukoseviciute, 2021: 185). اهمیت این مهم، به‌ویژه از آن حیث است که صنعت گردشگری اساساً نظام پیچیده‌ای از مشاغل دیگر را نیز در برمی‌گیرد و با رشد و افول خود، بسیاری دیگر از مشاغل را به خود مشغول می‌کند (Orlando & Ortega, 2021: 64). به همین دلیل، این مهم با نظر داشت آینده اقتصادی دنیا، به یکی از مهم‌ترین دل‌مشغولی‌های کشورهای دنیا با محوریت اقتصاد گردشگری تبدیل گردیده است (Zhang et al, 2021: 114)؛ بنابراین پر بیراه نیست این صنعت و آینده آن را، یکی از چالش‌های عمده آینده اقتصاد بشری در دانشگاه‌ها و دولت‌های مختلف قلمداد کنیم (Healy et al, 2020: 560).

به همین دلیل آنچه امروزه از گردشگری به‌عنوان یکی از مهم‌ترین برنامه‌های رشد و توسعه ملی یاد می‌شود، ارتباط مستقیمی با برنامه‌ریزی ساختاری و نظام کارکردی در دانشگاه‌ها و البته در بدنه دولت دارد (Bhaskara & Viachaslau, 2021: 366). به بیانی دیگر، وقتی از توسعه به‌ویژه توسعه اقتصادی صحبت می‌شود، دانشگاه‌ها نقش بسزایی در توسعه مرزهای دانش آن موضوع داشته و دولت‌ها نیز به‌عنوان تسهیلگر و حامی یافته‌های علمی، امور مالی و زیرساختی آن را فراهم می‌آورند (Broshi Chen & Yoel, 2021: 724). با مرور و بررسی این موارد به‌ویژه از آن حیث که پیچیده‌ترین کسب‌وکارهای بشری در صنعت گردشگری مستتر است (قادری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴). به‌سادگی می‌توان پی برد که برای بسیاری از کشورها، دولت‌ها، محافل دانشگاهی و همچنین بنگاه‌های اقتصادی، بررسی وضعیت موجود و آینده این صنعت از اهمیت بسیاری برخوردار است (Paskova et al, 2021: 548).

بنابراین بسیاری از دولت‌ها با علم به اهمیت تغییرات اقتصادی، سیاسی و رویکردهای دولت‌ها در این زمینه، سعی در کاهش ریسک‌های اقتصادی، توسعه ظرفیت‌های سرمایه‌گذاری، جلب اعتماد عمومی و افزایش کارایی نظام اقتصادی خود دارد (Berbekova et al, 2021: 441) همه این موارد، بدون شک اهمیت مطالعات آینده و آینده‌پژوهی در هر زمینه‌ای را بیش‌ازپیش نشان می‌دهد (Seraphin et al, 2021: 174). به بیانی دیگر، آینده‌پژوهی که امروزه جایگاه خود را در میان محافل علمی، دولت‌مردان و حتی سیاسیون نیز به دست آورده است تا حدی در ارتباط با ترسیم واقعی آینده به کنشگران این عرصه پاسخ مناسبی خواهد داد (Taheri et al, 2021: 235). چراکه شناخت و ارزیابی واقعی و علمی حاصل از شیوه نگریستن نظام‌مند به آینده را به دست خواهد داد (Coates, 1985: 55).

چنین رویکردی که واکاوی منابع، الگوها، عوامل تغییر یا ثبات عناصر تأثیرگذار و تأثیرپذیر آینده بالقوه را مدنظر دارد (مقیمی، ۱۳۹۳: ۲۳)، از اوایل دهه ۷۰ میلادی به‌عنوان ابزار سیاست‌گذاری، در ژاپن به کار گرفته شد و از اوایل دهه ۹۰ میلادی به‌طور گسترده با همکاری نهادهای بین‌المللی جهت توانمندسازی کشورها مورد استفاده قرار گرفت (ناظمی، ۱۳۸۶: ۱۲۳). این مهم در حال حاضر، نقش بسیار مهمی در توسعه اقتصادی سرزمینی دارد و می‌تواند با طراحی پیشران‌های کلیدی منجر به بهبود رشد اقتصادی و بالا رفتن کیفیت زندگی افراد شود (میرکتولی و مصدق، ۱۳۸۹: ۴۴)؛ زیرا توسعه این صنعت در مقایسه با سایر صنایع، بسیار نیازمند شناخت (Miles & Keenan, 2002: 6) و آگاهی کافی از مسائل و عوامل مؤثر اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در منطقه است (تقوایی و حسینی خواه، ۱۳۹۶: ۱۱).

برای آگاهی و شناخت کافی از مسائل و عوامل مؤثر بر توسعه آن، نه‌تنها شناخت وضع موجود ضروری است بلکه بهره‌گیری از رویکردهای مدیریتی آینده‌پژوهی و طراحی پیشران‌های کلیدی نیز مطرح خواهد بود. باید توجه داشت که

در جهان پر از تغییرات و محیط سرشار از تغییر و آکنده از عدم قطعیت‌ها تنها با به‌کارگیری این رویکرد آینده‌پژوهی (مقیمی، ۱۳۹۳: ۲۵) است که درک سیستمی با نگاه به آینده و با تعیین عوامل کلیدی در توسعه آتی صنایعی همچون گردشگری، امکان‌پذیر می‌گردد. بدین منظور در این پژوهش سعی گردیده است با به‌کارگیری رویکرد آینده‌پژوهی و به‌صورت سیستمی و نظام‌مند پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری خلاق با تأکید مطالعات آینده‌پژوهی شناسایی و تحلیل شوند. تا درنهایت با واکاوی و شناسایی این عوامل کلیدی، برنامه‌ریزی مسنجم و یکپارچه‌ای جهت ایجاد توسعه این صنعت در محدوده مورد مطالعه صورت بگیرد. در این راستا تعداد ۳۸ متغیر در ۵ مؤلفه تأثیرگذار استخراج و با تشکیل ماتریس ۳۸*۳۸ وارد نرم‌افزار میک مک شده است که به تفصیل به بررسی و تحلیل هر کدام از موارد مزبور پرداخته می‌شود.

در سال‌های اخیر مطالعات نسبتاً گسترده‌ای با محوریت موضوع گردشگری خلاق به انجام رسیده است. به‌طوری‌که مطالعات بیرانوندزاده و همکاران (۱۴۰۰) در تحقیقی با عنوان "آینده‌پژوهی وضعیت گردشگری ورزشی طبیعت‌محور در استان لرستان" سه سناریو برای آینده گردشگری ورزشی در استان لرستان تحت عناوین: سناریوی اول؛ لرستان قطب گردشگری ورزشی طبیعت‌محور غرب کشور (خوش‌بینانه)، سناریوی دوم؛ بینابین لرستان در مسیر توسعه گردشگری ورزشی طبیعت‌محور و لرستان مهجور از توسعه گردشگری ورزشی طبیعت‌محور (بدبینانه) ارائه شد و محتمل‌ترین سناریو برای آینده گردشگری ورزشی استان لرستان را سناریو لرستان در مسیر توسعه گردشگری ورزشی طبیعت‌محور برشمردند. همچنین نظم‌فر و علی‌بخشی (۱۴۰۰)، در پژوهشی با عنوان "آینده‌پژوهی برنامه ریزی توسعه گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل)" به این مهم اشاره نموده‌اند که ۸۸ عامل به‌عنوان عوامل مؤثر در توسعه گردشگری استان اردبیل شناخته شدند. در گام دوم با استفاده از روش میک مک، ۱۴ پیشران‌های کلیدی از جمله طرح جامع گردشگری، رسانه‌ها، سیاست‌های تشویقی، سیاست‌های کلان دولت، توزیع امکانات، تأسیسات زیربنایی، مراکز تفریحی، افزایش انگیزه‌بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در این منطقه، مستعد بودن منطقه برای سرمایه‌گذاری گردشگری، برنامه‌ریزی، امکانات امنیتی، بودجه، وجود چشمه‌های آب گرم و معدنی، بهبود سیستم‌های اطلاع‌رسانی، همچون سایت و وبلاگ به‌عنوان کلیدی در توسعه استان اردبیل مشخص شده‌اند.

علی‌اکبری و همکاران (۱۳۹۹)، از دیگر محققان این عرصه هستند که با پژوهش خود با عنوان "تدوین سناریوهای مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی" به بررسی این موضوع پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد ۸۰ درصد وضعیت‌های گردشگری کرمان در آینده مطلوب و ۲۰ درصد ثابت و بحرانی است. شهر کرمان با سه گروه از سناریوهای توسعه گردشگری در آینده روبروست. مطلوب‌ترین سناریو گروه اول است که بر شالوده رقابت‌پذیری، برنامه محوری و توسعه متوازن استوار است.

در مطالعات دیگری که توسط الداغی و همکاران (۱۳۹۹)، با عنوان تدوین سناریوهای توسعه منطقه گردشگری استان گلستان، با رویکرد آینده‌پژوهی به انجام رسیده است، محققان با استفاده از ترکیبی از مطالعات اسنادی و پیمایشی و با استفاده از روش دلفی، به این نتیجه رسیده‌اند که ۸ عامل اصلی در توسعه گردشگری آینده استان گلستان تأثیرگذار است؛ که به ترتیب این ۸ عامل شامل مشارکت بخش خصوصی، فرهنگ پذیرش گردشگر، کارآفرینی در بخش گردشگری، تأسیس مراکز خرید، امنیت گردشگران داخلی و خارجی، درآمد بخش گردشگری و تأسیسات زیربنایی دولت در صنعت گردشگری می‌باشد. همچنین ده‌ده‌زاده و احمدی فرد (۱۳۹۸)، در تحقیق خود با استفاده از روش پویش محیطی، اسنادی و با استفاده از روش دلفی، تحلیل ساختاری و سناریو ویزارد اعتقاد دارند که پنج دسته متغیر مورد شناسایی قرار گرفت.

در نهایت با توجه به امتیاز بالای اثرگذاری مستقیم و غیرمستقیم عوامل، سیزده عامل اصلی به مثابه پیشران‌های کلیدی در آینده توسعه گردشگری شهرستان‌های استان مازندران شناسایی شدند. از میان پیشران‌های مورد بررسی نیز، متغیرهای بخش زیرساختی و خدماتی بیشترین تأثیر را بر توسعه گردشگری مناطق مورد مطالعه و عوامل طبیعی کمترین درجه تأثیرگذاری را به خود اختصاص دادند.

نصر (۱۳۹۸)، در مطالعه خود با عنوان " شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر گردشگری در کلان‌شهر شیراز با رویکرد آینده‌پژوهی"، به این مهم اشاره دارند که در مجموع ۸ عامل کلیدی در وضعیت گردشگری شهر شیراز تأثیرگذارند؛ بدین صورت که این متغیرها بیشترین تأثیرگذاری و کمترین تأثیرپذیری را بر آینده توسعه گردشگری شیراز دارند و شامل پیشران‌های منابع آب، تبلیغات، مدیریت محلی، آثار تاریخی، امنیت غذایی، امنیت، سیاست‌های کلان ملی در حوزه گردشگری و مشارکت شهروندان می‌باشند و از میان این عوامل، مدیریت به‌عنوان مهم‌ترین عامل تأثیرگذار بر سایر عوامل کلیدی شناسایی شده است.

نعیمی مجد و نعیمی مجد (۱۳۹۸)، از دیگر محققان این عرصه است که در تحقیق خود با عنوان " آینده‌پژوهی گردشگری پایدار، رهیافتی نو در اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: کارشناسان صنعت گردشگری و هتلداری)"، به این مهم اشاره داشته‌اند که اقتصاد مقاومتی بر آینده‌پژوهی گردشگری و گردشگری پایدار، تأثیر مثبت و مستقیم داشته است. همچنین علی‌اکبری و همکاران (۱۳۹۷)، در پژوهش خود در شهر کرمان رقابت‌پذیری را به‌عنوان تأثیرگذارترین عوامل کلیدی در توسعه گردشگری پایدار شهر کرمان دانسته‌اند و طبق یافته‌های آن‌ها حذف موانع سفر، گسترش فضاهای ساخته شده مرتبط با گردشگری، تخریب محیط در نتیجه ساخت‌وساز بیش‌ازحد خانه‌های دوم و مشارکت و همبستگی در درجات بعدی اهمیت قرار دارند. تقوایی و حسینی‌خواه (۱۳۹۶)، در مطالعه‌ای با عنوان " برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریونویسی (مطالعه موردی: شهر یاسوج)"، به این نتیجه رسیده‌اند که پیشران‌های حیاتی در ۸۰٪ حالت با سه وضعیت تدوین و ۸۰٪ درصد وضعیت‌ها نشان از مطلوبیت و ۲۰٪ درصد نشان از ثبات و بحران سازمان فضایی صنعت گردشگری داشتند. مطلوب‌ترین سناریو، سناریوی شماره یک پیشنهاد گردیده که مبتنی بر حفظ، تدوین، افزایش، تعامل، توسعه، رشد کمی و کیفی، افزایش و بهبود امنیت خواهد بود.

در مطالعات بین‌المللی نیز، آویدیک و نیزگودا^۱ (۲۰۱۶)، در مقاله‌ای با عنوان " بررسی و شناسایی آینده گردشگری و توریسم در ۲۵ سال آینده لهستان"، با استفاده از روش مطالعات پیمایشی با استفاده از گروه خبرگی و نرم‌افزار میک مک به این مهم اشاره دارد که شرایط اجتماعی، اقتصادی و سیاسی در آینده سیاسی گردشگری اثرگذار است. در این میان متغیرهایی چون شبکه‌سازی، مشارکت ملی و گروهی، توسعه اقتصادی و درآمدزایی پایدار بر آینده گردشگری پایدار این کشور اثرات مستقیمی دارد. همچنین کارلایل^۲ و همکاران (۲۰۱۵)، در مقاله‌ای با عنوان " آینده‌نگاری راهبردی گردشگری شهری مبتنی بر پیچیدگی بازار در شهر بورنموس"، با استفاده از روش مطالعات پیمایشی با استفاده از گروه خبرگی و نرم‌افزار میک مک به این نتیجه رسیده‌اند که توسعه هتل‌های جدید، کاهش و یا حذف مالیات، سرمایه‌گذاری زیرساختی، جذابیت شهر، قوانین و مقررات دولتی، تحصیلات تکمیلی، امنیت و توسعه خدمات به‌عنوان مهم‌ترین ابزارهای توسعه گردشگری منطقه در مطالعات آینده است.

1 . Awedyk & Niezgoda

2 . Carlisle

نتایج مطالعات انجر^۱ در سال (۲۰۱۵)، حاکی از آن می‌باشد که تغییرات آب‌وهوایی، توسعه شبکه دیجیتال، اقتصاد جهانی، بازگشت به‌موقع گردشگر، تقاضای مصرف‌کننده، تمرکز سازی جمعیت به همراه دو عامل اقتصاد و سیاست بر توسعه صنعت گردشگری آینده نروژ اثرات مستقیمی دارد. همچنین پستما^۲ (۲۰۱۵)، در مقاله‌ای با عنوان "تبیین سناریوهای توسعه گردشگری آینده اروپا"، به این نتیجه دست‌یافته است که ویژگی‌های ساختاری کسب‌وکار، فرهنگ و سبک کارآفرینی و توسعه زیرساخت‌های گردشگری به‌عنوان مهم‌ترین سناریوهای آتی توسعه و بهبود گردشگری اروپا شناخته شده است. در پایان، مطالعات آموریم واروم^۳ و همکاران (۲۰۱۱)، حاکی از آن است که درآمد خالص بالا، اقامت زمان‌دار، گردشگری سلامت (سناریوی اول). کمبود امکانات، پیشرفت ضعیف تکنولوژی، درآمد ناخالص پایین و نوسانات اقتصادی (سناریوی دوم). دسترسی، درآمد ناخالص بالا، کیفیت بالا و تنوع (سناریوی سوم) و درنهایت بی‌ثباتی، قیمت رقابتی و درآمد ناخالص ضعیف (سناریوی چهارم) به‌عنوان مهم‌ترین سناریوهای طراحی شده آتی مطرح گردید.

بررسی منابع متعدد فوق، نشانگر تفاوت‌هایی آشکار با این مقاله باوجود برخی تشابهات به‌ویژه در حوزه روش‌شناسی تحقیق است. آنچه تفاوت ملموس این مطالعه را با یافته‌های پژوهشی مزبور را نمایش می‌دهد، اساساً در ابعاد و گستره تحقیقی ایشان است. به بیانی بهتر، پژوهش حاضر، مجموعه عناصر گردشگری خلاق را به‌صورت عینی در چهار بُعد صنایع (محصول) خلاق، طبقه خلاق، فرآیند خلاق و درنهایت محیط خلاق موردبررسی و تحلیل قرار داده است. این در حالی است که بسیاری از منابع مطالعاتی داخلی و خارجی، بخشی از عناصر گردشگری خلاق را در کلیت فرهنگی موردبررسی و مطالعه قرار داده است. باوجود این گستردگی در پژوهش حاضر، ابعاد و عناصر کاملی از گردشگری خلاق، مورد مطالعه و تحقیق عینی قرار می‌گیرد تا چشم‌انداز جامعی از مطالعات گردشگری خلاق در منطقه مورد مطالعه به منصفه ظهور برسد.

مبانی نظری

گردشگری شکل سازمان‌یافته‌ای از فعالیت‌های انسانی در تولید و مصرف و تلاشی فوق‌العاده موفق و جهانی است (Jamal & Robinson, 2009: 27). گردشگری با وعده ارزآوری و اشتغال یکی از جذاب‌ترین استراتژی‌های توسعه به نظر می‌رسد (Hettne, 2002: 41) که می‌تواند در مفهوم گسترده‌تری از توسعه یعنی رقابت‌پذیری در شهرها که امروزه از آن به‌عنوان حلقه عمده ساختار اقتصادی یاد می‌شود، نقش مؤثری را ایفاء نماید. از منظری دیگر، صنعت گردشگری کلیه فعالیت‌هایی که گردشگران در هنگام سفر انجام می‌دهند و به ایشان مرتبط می‌شود را در برمی‌گیرد و این فعالیت‌ها می‌تواند برنامه‌ریزی برای سفر، جابجایی میان مبدأ و مقصد، اقامت و پذیرایی و کلیه فعالیت‌هایی که گردشگر در مقصد انجام می‌دهد را شامل می‌شود. در این میان، امروزه گردشگری خلاق، به‌عنوان متأخرترین نوع گردشگری در میان انواع گردشگری آن، جایگاه قابل قبولی در میان برنامه‌ریزان و متفکران این حوزه به دست آورده است.

در این مسیر، مفهوم خلاقیت در گردشگری، بایستی ظرفیت‌های محلی را موردتوجه باشد (Richards, 2020:1). چراکه ظرفیت‌های محلی، به دلیل برخورداری از عناصر تازگی و بدیع بودن، پایگاهی مهم برای طراحی و ارائه تجربیات بین یک محصول موفق و بازتولید سریالی عرضه توده‌ای در صنعت گردشگری، معرفی و موردتوجه قرار می‌گیرد (Florida, 2002: 51). خلاقیت را اگرچه به‌عنوان یک مفهوم مبهم در نظر می‌گیرند (Galton, 1869: 107). اما

1 . Enger

2 . Postma

3 . Amorim Varum

در مجموع خلاقیت به عنوان منبع مهم تغییر، نوآوری، توسعه پایدار، چشم‌انداز سازی، پیش‌بینی و باز ساخت موفقیت‌آمیز است (مشکینی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳۸۶). در بیان مفهومی گردشگری خلاق، اشاره گردیده است که گردشگری خلاق، به دنبال برجسته نمودن خرده‌فرهنگ‌ها در جامعه محلی (رحیمی فرد و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۵۰۹) و به‌عنوان راهبردی برای تجدید حیات مقصد از حیث بنیان‌های فرهنگی، مکانی و اجتماعی می‌باشد که ضمن توسعه اقتصاد محلی، توسعه جغرافیایی آن را نیز سبب می‌شود (Salman, 2010: 14). در این راستا، چنین فضاهایی، به دلیل رقابت‌پذیری موجود، ملزم به برنامه‌ریزی‌های مبتنی بر طراحی پیشران‌ها با رویکرد آینده‌پژوهی محور هستند (Schwaninger, 1989: 4). آینده‌پژوهی علم و هنر کشف آینده و شکل بخشیدن به دنیای مطلوب فرداست (Roth & Kaivo-Oja, 2016: 17). این تعریف دو مؤلفه کلیدی دارد؛ نخست، مؤلفه مطالعات آینده که می‌تواند مترادف با پیش‌بینی آینده‌نگری باشد و دیگری، کشف آینده که به فضا‌سازی جمعی جهت کشف آینده معطوف است (مهدی، ۱۴۰۰: ۱۱). آینده‌پژوهی، شامل مجموعه تلاش‌هایی است که با جستجوی منابع، الگوها و عوامل تغییر یا ثبات، به تجسم آینده‌های بالقوه و برنامه‌ریزی برای آن‌ها می‌پردازد (Derbyshire, 2016: 47). در بنیان‌های نظری، آینده‌پژوهی، توانایی انتخاب هوشمندانه جامعه و مردم را افزایش می‌دهد و در نهایت به همگان اجازه می‌دهد تا بدانند به کجاها می‌توانند بروند (آینده‌های اکتشافی^۱)، به کجاها باید بروند (آینده‌های هنجاری^۲) و از چه مسیرهایی می‌توانند با سهولت بیشتری به آینده‌های مطلوب خود برسند (آینده‌سازی^۳) (van der Steen et al, 2011: 339-340).

پرواضح است که گردشگری و آینده‌پژوهی، دو موضوع جدا از هم نیستند. به‌ویژه آنکه موضوع مطالعات آینده با استفاده از روش‌ها و ابزارهای مؤثر مطالعات آینده‌پژوهی، رویکرد تلفیقی و مهمی از اثربخشی تلفیقی موضوعات تخصصی به وجود آورده است و باعث شده بسیاری از مؤسسات و همچنین محققان مختلف این حوزه، علاقه‌مند به استفاده از نتایج این تحقیقات باشند (Lee & Lee, 2015: 480). در بسیاری از کشورها آنچه تحت عنوان گردشگری خلاق مورد پذیرش محافل علمی و اجرایی است، عملاً گزاره‌هایی از تلفیق رشد و توسعه گردشگری با برنامه‌ریزی ارتقا صنایع خلاق، شهرهای خلاق و طبقه خلاق است که در تاروپود خود بنیان‌هایی از آینده‌پژوهی را به تصویر می‌کشند (Tan et al, 2013: 153; Richards, 2011: 1125). ارتباط این مهم با مقوله گردشگری با توجه به اینکه ارتباط معنی‌داری با توسعه شایستگی‌ها، نوآوری و خلاقیت در بخش سفر دارد، زمینه‌ساز تثبیت واقعی مفهوم توسعه آن در این کشورهاست (Tan, 2014: 249; Balslev Thi Phi & Clausen, 2020: 116).

در ادبیات و برنامه‌ریزی مطالعات گردشگری و توسعه گردشگری، خلاقیت و نوآوری، بدون شک عامل ضروری برای توسعه محسوب می‌شود. خلاقیت به‌طور فزاینده‌ای به‌عنوان پایگاهی مهم برای طراحی و ارائه تجربیات بین یک محصول موفق و بازتولید سریالی عرضه توده‌ای آن معرفی و مورد توجه قرار می‌گیرد. بحث‌های گسترده‌ای در مورد توسعه خلاقانه و استراتژی‌های خلاقانه و خلاقیت مطرح شده است. خلاقیت، هرچند مفهومی مبهم است اما به‌طور سنتی به‌عنوان ویژگی فردی در نظر گرفته می‌شود که با ظهور نابغه ارتباط دارد اما با آن متفاوت است (Galton, 1869: 107). در واقع خلاقیت به‌کارگیری توانایی‌های ذهنی برای ایجاد یا تبلور یک فکر یا مفهوم جدید است که برخی نیز آن را به ترکیب ایده‌ها یا ایجاد پیوستگی بین ایده‌ها تعبیر کرده‌اند (سیف، ۱۳۸۹: ۹). این اصطلاح به شکلی گسترده می‌تواند به‌عنوان ظهور چیزی متعالی و مناسب از منظر یک شخص، گروه یا جامع تعریف شود.

- 1 . Exploratory futures
- 2 . Normative futures
- 3 . Future building

روش پژوهش

مطالعه حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات توسعه‌ای، از نظر ماهیت تحلیلی اکتشافی و مبتنی بر روش پیمایشی و میدانی می‌باشد. اطلاعات نظری از طریق روش اسنادی، کتابخانه‌ای گردآمده‌اند. همچنین، اطلاعات موردنیاز جهت شناسایی ابعاد و مؤلفه‌ها از دو تکنیک پویش محیطی و دلفی استفاده شد و با استفاده از ابزار پرسشنامه نیمه ساختاریافته و مصاحبه با مدیران و متولیان سازمان‌های مرتبط و کارشناسان متخصص و خبره در حوزه مسائل گردشگری گردآوری شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۵۰ نفر از مدیران و متولیان سازمان‌ها و کارشناسان متخصص و خبره مرتبط با موضوع پژوهش در استان گلستان می‌باشد که بر اساس نمونه‌گیری گلوله برفی انتخاب شده و از آن‌ها خواسته شد تا در چارچوب ماتریس اثرات متقاطع به مؤلفه‌ها، بر مبنای تأثیرگذاری و تأثیرپذیری با اعدادی در طیف «صفر» به‌منزله بدون تأثیر، «یک» به‌منزله تأثیر ضعیف، «دو» به‌منزله تأثیر متوسط و «سه» به معنای تأثیر زیاد، امتیاز دهند. به‌منظور آینده‌پژوهی گردشگری خلاق در استان گلستان، ۳۸ شاخص اولیه موردبررسی قرار گرفت و در ادامه با استفاده از ابزار MICMAC به بررسی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری خلاق استان گلستان پرداخته شد.

یافته‌ها

با استفاده از دو تکنیک پویش محیطی و دلفی، ۳۸ شاخص اولیه به‌منظور واکاوی پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری خلاق، به شرح جدول ذیل موردبررسی قرار گرفت.

جدول ۱. طبقه‌بندی عوامل اولیه مؤثر بر توسعه گردشگری خلاق با تأکید بر مطالعات آینده‌پژوهی

مؤلفه‌ها	بعد
X1. تنوع قومیتی و فرهنگی	عوامل اجتماعی- فرهنگی
X2. اخلاق مداری	
X3. یادگیری فرهنگ مبتنی بر آموزش	
X4. مشارکت بومیان	عوامل اقتصادی
X5. برگزاری رویدادها	
X6. توجه به اقشار آسیب‌پذیر	
X7. ترکیب مغازه‌های سنتی و لوکس	عوامل برنامه‌ریزی و مدیریت
X8. صرفه اقتصادی	
X9. توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی	
X10. سرمایه‌گذاری در اقتصاد محلی	عوامل زیرساختی و خدماتی
X11. بازاریابی	
X12. حمایت از سرمایه‌گذاران	
X13. جذب سرمایه ملی	عوامل محیطی
X14. مشارکت تشکلهای غیردولتی	
X15. مشارکت بخش دولتی	
X16. حفظ امنیت اجتماعی	عوامل برنامه‌ریزی و مدیریت
X17. معافیت‌های مالیاتی	
X18. سیاست‌های تشویقی	
X19. بهره‌گیری از طبقه خلاق	عوامل زیرساختی و خدماتی
X20. برند گردشگری	
X21. توجه به گردشگری استان در صداوسیما	
X22. روابط سیاسی با کشورهای همسایه	عوامل محیطی
X23. ثبت میراث استان در میراث جهانی و ملی	
X24. شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها	
X25. تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی	عوامل محیطی
X26. طب سنتی	
X27. آژانس‌ها و تورها	
X28. تبلیغات و اطلاع‌رسانی	عوامل محیطی
X29. ساخت فضاهای خلاق	
X30. دسترسی به شبکه جهانی نت	
X31. تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصربه‌فرد	عوامل محیطی
X32. وجود گذرگاه‌های آبی و خشکی	
X33. وجود مناطق و بندرها آزاد	
X34. بازآفرینی	عوامل محیطی
X35. اولویت حفظ منابع طبیعی	
X36. توجه و توسعه ژئوپارک	
X37. سرزندگی و پویایی محیط و فضاها	عوامل محیطی
X38. معماری و طراحی خلاقانه	

مشخصات کلی ماتریس

در تحلیل‌های انجام‌گرفته، ابعاد ماتریس در نرم‌افزار میک‌میک ۳۸*۳۸ بوده و تعداد تکرارها ۲ بار در نظر گرفته شده است. شاخص پرشدگی ماتریس نیز ۹۳/۸۳٪ درصد می‌باشد که این میزان نشان‌دهنده آن است که در بیش از ۹۰ درصد، موارد بر یکدیگر تأثیر دارند. از مجموع ۱۳۵۵ رابطه، ۲۵۱ رابطه معادل ۱۸/۵۲٪ دارای اثرات متقاطع ۳، تعداد ۶۲۶ رابطه معادل ۴۶/۱۹٪ دارای اثرات متقاطع ۲، تعداد ۴۷۸ رابطه معادل ۳۵/۲۷٪ دارای اثرات متقاطع ۱ می‌باشند. با توجه نتایج، تعداد روابط با اثرگذاری متوسط نسبت به سایر روابط زیاد است. همچنین روابط با شدت زیاد (اثرات متقاطع ۳)، درصد کمی از روابط را در این سیستم شامل می‌شوند.

جدول ۲. وضعیت ماتریس تحلیل اثرات متقابل MDI

شاخص	ابعاد ماتریس	تعداد تکرار	تعداد صفر	تعداد یک	تعداد دو	تعداد سه	جمع	درصد پرشدگی
ارزش	۳۸	۲	۸۹	۴۷۸	۶۲۶	۲۵۱	۱۳۵۵	۹۳/۸۳

ارزیابی پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل بر اساس تأثیرات مستقیم متغیرها

در ماتریس تحلیل ساختاری، میزان تأثیرگذاری از طریق جمع اعداد سطرهای هر متغیر و همچنین میزان تأثیرپذیری آن متغیر را از متغیرهای دیگر از طریق جمع ستون‌های هر متغیر محاسبه می‌شود. در جدول (۳)، تأثیرات مستقیم متغیرها بر همدیگر نشان داده شده است:

جدول ۳. میزان اثرگذاری و اثرپذیری مستقیم مؤلفه‌ها

ردیف	عوامل	میزان تأثیرگذاری	میزان تأثیرپذیری
۱	تنوع قومیتی و فرهنگی	۹۶	۵۳
۲	اخلاق مداری	۲۷	۴۷
۳	یادگیری فرهنگ مبتنی بر آموزش	۴۶	۶۳
۴	مشارکت بومیان	۵۶	۶۵
۵	برگزاری رویدادها	۴۹	۵۶
۶	توجه به اقشار آسیب‌پذیر	۴۶	۷۷
	جمع عوامل اجتماعی و فرهنگی	۳۲۰	۳۶۱
۷	ترکیب معازدهای سنتی و لوکس	۵۳	۶۵
۸	صرفه اقتصادی	۸۸	۶۲
۹	توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی	۸۱	۶۶
۱۰	سرمایه‌گذاری در اقتصاد محلی	۶۲	۶۳
۱۱	بازاریابی	۴۴	۶۹
۱۲	حمایت از سرمایه‌گذاران	۵۴	۶۶
	جمع عوامل اقتصادی	۳۸۲	۳۹۱
۱۳	جذب سرمایه ملی	۵۰	۶۴
۱۴	مشارکت تشکلهای غیردولتی	۸۶	۷۴
۱۵	مشارکت بخش دولتی	۶۳	۶۲
۱۶	حفظ امنیت اجتماعی	۹۳	۶۲
۱۷	معافیت‌های مالیاتی	۴۷	۷۰
۱۸	سیاست‌های تشویقی	۸۴	۶۹

۱۹	بهره‌گیری از طبقه خلاق	۴۶	۷۴
۲۰	برند گردشگری	۸۸	۶۷
۲۱	توجه به گردشگری استان در صداوسیما	۴۹	۶۸
۲۲	روابط سیاسی با کشورهای همسایه	۸۲	۶۴
۲۳	ثبت میراث استان در میراث جهانی و ملی	۴۷	۷۱
۷۴۵	جمع عوامل برنامه‌ریزی و مدیریت	۷۳۵	
۲۴	شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها	۹۴	۶۵
۲۵	تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی	۹۹	۵۴
۲۶	طب سنتی	۴۷	۵۵
۲۷	آژانس‌ها و تورها	۶۰	۶۵
۲۸	تبلیغات و اطلاع‌رسانی	۹۰	۶۳
۲۹	ساخت فضاهای خلاق	۴۴	۷۳
۳۰	دسترسی به شبکه جهانی نت	۵۳	۶۵
۴۸۷	جمع عوامل زیرساختی و خدماتی	۴۸۷	۳۹۰
۳۱	تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصربه‌فرد	۹۳	۶۴
۳۲	وجود گذرگاه‌های آبی و خشکی	۴۶	۶۸
۳۳	وجود مناطق و بندرها آزاد	۵۵	۶۵
۳۴	بازآفرینی	۸۷	۷۵
۳۵	اولویت حفظ منابع طبیعی	۱۰۱	۶۲
۳۶	توجه و توسعه ژئوپارک	۴۶	۶۶
۳۷	سرزندگی و پویایی محیط و فضاها	۵۲	۷۲
۳۸	معماری و طراحی خلاقانه	۷۹	۷۴
۵۵۹	جمع عوامل محیطی	۵۵۹	۵۴۶
۲۴۸۳	جمع کل	۲۴۸۳	۲۴۸۳

نتایج یافته‌ها حاکی از آن است که این ماتریس، متغیرهای بخش برنامه‌ریزی و مدیریت بیشترین تأثیر را بر توسعه گردشگری خلاق در استان گلستان و عوامل اجتماعی- فرهنگی کمترین درجه تأثیرگذاری را داشته‌اند. این در حالی است که متغیرهای بخش برنامه‌ریزی و مدیریت در عین حال، دارای بالاترین میزان تأثیرپذیری می‌باشد. در مرحله بعدی جهت محاسبه پیشران‌های کلیدی به تحلیل پایداری و ناپایداری سیستم پرداخته می‌شود. نحوه توزیع و پراکنش متغیرها در صفحه پراکنده‌گی، حاکی از میزان پایداری و ناپایداری سیستم است.

تحلیل متغیرها بر اساس تأثیرات مستقیم بر همدیگر

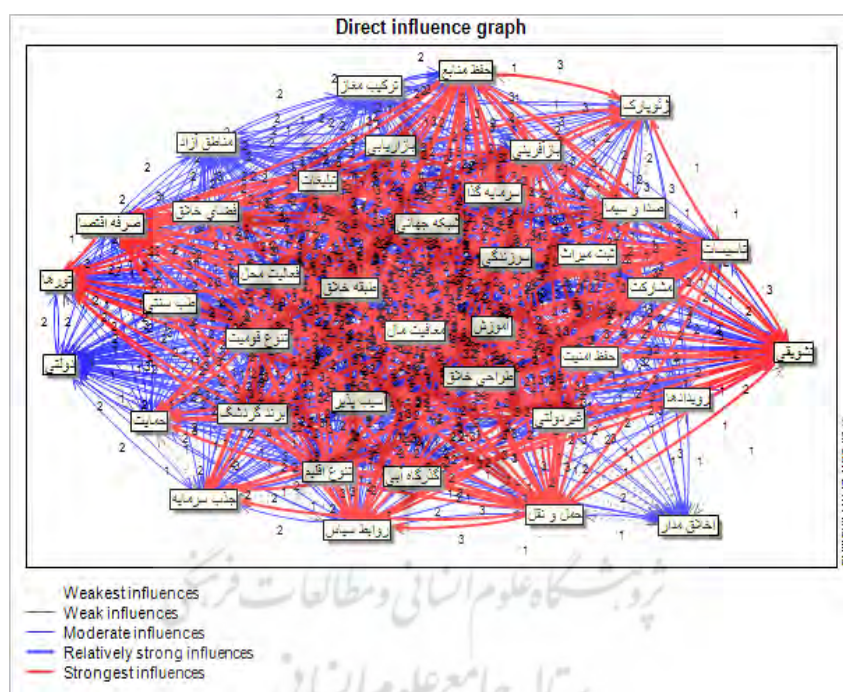
در سیستم‌های پایدار پراکنش متغیرها به صورت L انگلیسی است؛ در واقع حاکی از آن می‌باشد که برخی متغیرها دارای تأثیرگذاری بالا و برخی دارای تأثیرپذیری بالا هستند به طوری که محل قرارگیری هر یک از متغیرها و نقش آن‌ها به صورت واضح و آشکار تعیین شده است (زالی، ۱۳۸۸؛ ۱۲۹)؛ اما در سیستم ناپایدار، مؤلفه‌ها در اکثر مواقع، حالت دووجهی از تأثیرگذاری و تأثیرپذیری را نشان می‌دهند که حول محور قطری صفحه پراکنش هستند که این مسئله موجب پیچیدگی وضعیت شده و تخمین و ارزیابی عوامل کلیدی را کمی دشوار می‌کند (نوش‌آبادی و محمدابراهیمی، ۱۴۰۰: ۳۲).

سرمایه‌گذاران، جذب سرمایه ملی، معافیت‌های مالیاتی، بهره‌گیری از طبقه خلاق، توجه به گردشگری استان در صداوسیما، ثبت میراث استان در میراث جهانی و ملی، آژانس‌ها و تورها، ساخت فضاهای خلاق، دسترسی به شبکه جهانی نت، وجود گذرگاه‌های آبی و خشکی، وجود مناطق و بندرها آزاد، توجه و توسعه ژئوپارک و سرزندگی و پویایی محیط و فضاها

متغیرهای مستقل   جنوب غربی   میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری   اخلاق‌مداری، برگزاری رویدادها و طب سنتی پایین

در ادامه، بعد از تعیین جایگاه‌های متغیرها در نمودار تأثیرگذاری-تأثیرپذیری و همچنین تعیین پایداری و ناپایداری سیستم و انواع متغیرها، تأثیرات مستقیم متغیرها بر همدیگر نشان داده می‌شود:

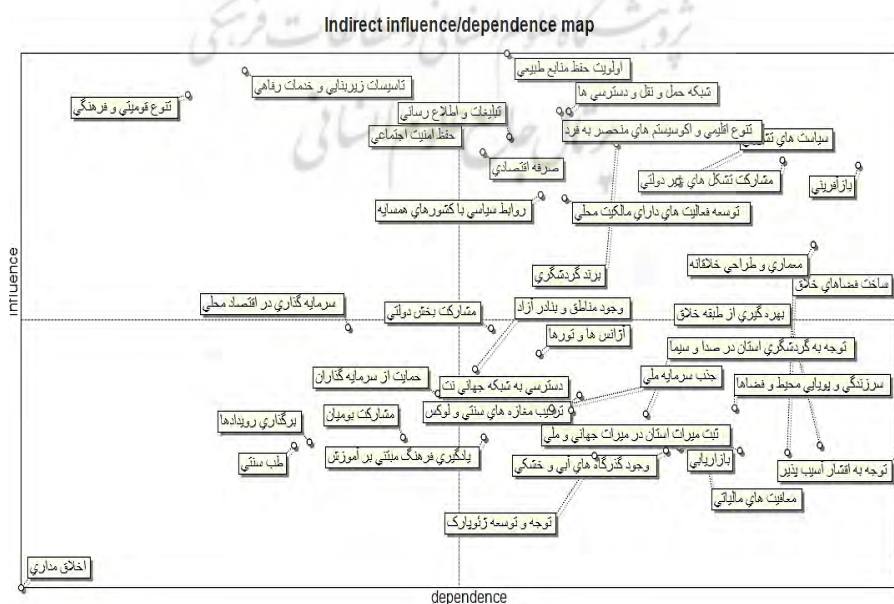
شکل ۲. گراف روابط مستقیم بین مؤلفه‌ها (تأثیرات بسیار ضعیف تا بسیار قوی) - استان گلستان

ارزیابی پلان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری عوامل بر اساس تأثیرات غیرمستقیم متغیرها در روابط غیرمستقیم متغیرها توسط نرم‌افزار میک‌مک، هر کدام از متغیرها به توان‌ها ۲، ۳، ۴، ۵ و ... رسانده می‌شود و بر این اساس اثرات غیرمستقیم سنجیده می‌شود. در جدول (۵) میزان تأثیرات غیرمستقیم متغیرها به تفکیک میزان تأثیرگذاری و تأثیرپذیری مشخص شده است:

جدول ۵. میزان اثرگذاری و اثرپذیری غیرمستقیم عوامل

ردیف	عوامل	میزان تأثیر گذاری	میزان تأثیرپذیری	ردیف	عوامل	میزان تأثیر گذاری	میزان تأثیرپذیری
۱	تنوع قومیتی و فرهنگی	۴۰۱۷۳۵	۲۲۷۰۸۴	۲۰	برند گردشگری	۲۸۳۰۴۸	۳۷۳۲۰۹
۲	اخلاقی مداری	۱۱۶۹۲۷	۲۰۲۱۰۸	۲۱	توجه به گردشگری استان در صداوسیما	۲۸۶۷۷۰	۲۱۴۴۷۹
۳	یادگیری فرهنگ مبتنی بر آموزش	۲۰۰۶۰۵	۲۶۷۵۷۴	۲۲	روابط سیاسی با کشورهای همسایه	۲۷۱۴۱۳	۳۴۳۸۱۷
۴	مشارکت بومیان	۲۳۹۳۳۶	۲۷۵۰۰۱	۲۳	ثبت میراث استان در میراث جهانی و ملی	۳۰۰۸۸۰	۱۹۶۷۵۳
۵	برگزاری رویدادها	۲۰۸۹۹۲	۲۳۷۰۱۵	۲۴	شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها	۲۷۵۵۱۲	۳۹۲۱۶۳
۶	مشارکت بومیان	۱۹۹۴۵۲	۳۲۵۰۰۷	۲۵	تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی	۲۳۱۰۱۵	۴۱۶۳۲۸
۷	برگزاری رویدادها	۲۲۹۴۲۶	۲۷۷۶۸۵	۲۶	طب سنتی	۲۳۴۳۶۰	۱۹۶۰۵۰
۸	توجه به افشار آسیب‌پذیر	۳۶۸۷۹۷	۲۶۲۷۸۱	۲۷	آژانس‌ها و تورها	۲۷۴۸۴۶	۲۶۰۸۰۰
۹	ترکیب مغازه‌های سنتی و لوکس	۳۴۱۵۵۰	۲۷۹۳۲۹	۲۸	تبلیغات و اطلاع‌رسانی	۲۶۶۵۳۸	۳۷۷۴۴۱
۱۰	صرفه اقتصادی	۲۶۸۹۲۳	۲۶۸۷۶۷	۲۹	ساخت فضاهای خلاق	۳۰۸۵۹۷	۱۹۵۲۸۶
۱۱	توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی	۱۹۴۶۲۳	۲۹۲۴۱۰	۳۰	دسترسی به شبکه جهانی نت	۲۷۵۷۹۵	۲۲۴۱۵۲
۱۲	سرمایه‌گذاری در اقتصاد محلی	۲۲۶۲۴۷	۲۸۱۶۳۵	۳۱	تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصر به فرد	۲۷۴۳۶۰	۳۹۲۹۸۴
۱۳	بازاریابی	۲۱۷۷۷۹	۲۷۲۴۴۵	۳۲	وجود گذرگاه‌های آبی و خشکی	۲۸۹۷۰۰	۱۹۳۱۰۰
۱۴	حمایت از سرمایه‌گذاران	۳۶۴۳۴۹	۳۱۶۰۳۲	۳۳	وجود مناطق و بندرها آزاد	۲۷۹۳۴۹	۳۴۰۵۵۳
۱۵	جذب سرمایه ملی	۲۶۵۴۰۸	۲۶۴۳۲۲	۳۴	بازاقرینی	۳۱۸۵۷۸	۳۶۰۸۵۴
۱۶	مشارکت غیردولتی	۳۹۰۱۵۱	۲۶۴۲۵۲	۳۵	اولویت حفظ منابع طبیعی	۲۶۶۶۴۴	۴۲۶۳۰۷
۱۷	مشارکت بخش دولتی	۲۰۲۵۱۱	۲۹۵۹۰۱	۳۶	توجه و توسعه ژئوپارک	۲۷۹۵۱۱	۱۹۲۸۴۸
۱۸	حفظ امنیت اجتماعی	۳۵۱۳۴۸	۲۹۱۸۵۶	۳۷	سرزندگی و پویایی محیط و فضاها	۳۰۴۳۹۲	۲۲۸۹۷۶
۱۹	معافیت‌های مالیاتی	۱۹۹۹۰۴	۳۱۳۱۹۸	۳۸	معماری و طراحی خلاقانه	۳۱۲۸۲۱	۳۳۳۴۶۸
	جمع کل	۲۴۸۳	۲۴۸۳		میزان تأثیرپذیری		

در ادامه، پراکندگی متغیرها بر اساس تغییرات غیرمستقیم نشان داده شده است (شکل ۳):

شکل ۳. پراکندگی متغیرها بر اساس تغییرات غیرمستقیم در محور تأثیرگذاری-تأثیرپذیری

با مقایسه نتایج تحلیل تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم می‌توان دریافت که این ۵ دسته از متغیرها در تأثیرات مستقیم، با درجاتی از جابه‌جایی در تأثیرات غیرمستقیم تکرار شدند. پس از مشخص شدن میزان تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم مؤلفه‌ها بر یکدیگر و بر روند آینده سیستم، درنهایت از مجموع ۳۸ عامل اولیه تأثیرگذار، ۱۵ عامل به‌عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر بر روند آینده سیستم انتخاب شدند که کلیه این پیشران‌های کلیدی در هر دو روش تأثیرگذاری مستقیم و غیرمستقیم تکرار شده‌اند (جدول ۶).

جدول ۶. پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری خلاق با رویکرد آینده‌پژوهی

رتبه	مستقیم متغیر	تأثیرگذاری	غیرمستقیم متغیر	تأثیرگذاری
۱	اولویت حفظ منابع طبیعی	۴۰۶	اولویت حفظ منابع طبیعی	۴۰۴
۲	تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی	۳۹۸	تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی	۳۹۴
۳	تنوع قومیتی و فرهنگی	۳۸۶	تنوع قومیتی و فرهنگی	۳۸۰
۴	شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها	۳۷۸	تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصربه‌فرد	۳۷۲
۵	حفظ امنیت اجتماعی	۳۷۴	شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها	۳۷۱
۶	تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصربه‌فرد	۳۷۴	حفظ امنیت اجتماعی	۳۶۹
۷	تبلیغات و اطلاع‌رسانی	۳۶۲	تبلیغات و اطلاع‌رسانی	۳۵۷
۸	صرفه اقتصادی	۳۵۴	برند گردشگری	۳۵۳
۹	برند گردشگری	۳۵۴	صرفه اقتصادی	۳۴۹
۱۰	بازآفرینی	۳۵۰	مشارکت تشکل‌های غیردولتی	۳۴۵
۱۱	مشارکت تشکل‌های غیردولتی	۳۴۶	بازآفرینی	۳۴۲
۱۲	سیاست‌های تشویقی	۳۳۸	سیاست‌های تشویقی	۳۳۲
۱۳	روابط سیاسی با کشورهای همسایه	۳۳۰	روابط سیاسی با کشورهای همسایه	۳۲۵
۱۴	توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی	۳۲۶	توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی	۳۲۳
۱۵	معماری و طراحی خلاقانه	۳۱۸	معماری و طراحی خلاقانه	۳۱۶

بر اساس جدول (۸)، تعداد ۱۵ متغیر شامل: اولویت حفظ منابع طبیعی، تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی، تنوع قومیتی و فرهنگی، شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها، حفظ امنیت اجتماعی، تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصربه‌فرد، تبلیغات و اطلاع‌رسانی، صرفه اقتصادی، برند گردشگری، بازآفرینی، مشارکت تشکل‌های غیردولتی، سیاست‌های تشویقی، روابط سیاسی با کشورهای همسایه، توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی و طراحی و معماری خلاقانه به‌عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری خلاق با رویکرد آینده‌پژوهی در استان به دست آمدند به‌طوری‌که مؤلفه‌های مطرح‌شده در تأثیرگذاری غیرمستقیم با اندکی جابجایی در اثرگذاری غیرمستقیم نیز تکرار شده‌اند.

بحث

مطابق نظر مدیران و متولیان سازمان‌ها و کارشناسان متخصص و خبره در حوزه گردشگری نتایج یافته‌ها حاکی از آن است که اولویت حفظ منابع طبیعی بیش از هر مؤلفه دیگری قادر است در توسعه گردشگری خلاق استان گلستان و شهرستان‌های آن نقش داشته باشد که این یافته نیز با نتیجه تحقیقات Chan & et al در هنگ‌کنگ؛ Bacsı و Baixinho et al هم‌سو بوده است. به‌طوری‌که محققان بر این نکته تأکید داشته‌اند که حفظ ارزش‌های زیست‌محیطی به‌ویژه محیط‌هایی با شکنندگی بیشتر (محیط‌های جزیره) در گردشگری خلاق ضروری می‌باشد؛ زیرا این مناطق با

میراث غنی فرهنگی و طبیعی با چیدمان فضایی متمایز خود، تجربیات، سرگرمی‌ها و انگیزه‌های منحصر به فرد را ارائه می‌دهند، موجب جذب افراد خلاق می‌شوند که در توسعه گردشگری خلاق تأثیر بسزایی دارند. از طرف دیگر کیفیت این محیط‌های خلاق که با رضایت بازدیدکنندگان اندازه‌گیری می‌شود، عمدتاً به کیفیت امکانات، تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی مربوط می‌شود. این مؤلفه در این پژوهش به‌عنوان دومین پیشران کلیدی مؤثر در توسعه گردشگری خلاق استان گلستان مطرح می‌باشد که این با یافته‌های وارثی و همکاران در اصفهان؛ چان و همکاران در هنگ‌کنگ؛ واحدپور و جعفری؛ رباطی انارکی در شهر نایین و تقوایی و حسینی‌خواه در شهر یاسوج هم‌جهت است به‌طوری‌که از تسهیلات و تأسیسات به‌عنوان دومین شرط تضمین موفقیت سیاست توسعه گردشگری به‌طور عام و گردشگری خلاق به‌طور خاص یاد می‌کنند.

سومین پیشران کلیدی جهت توسعه گردشگری خلاق در استان گلستان، بهره‌گیری از تنوع فرهنگی و قومیتی می‌باشد. استان گلستان به‌عنوان پایتخت فرهنگی اقوام (ترکمن، ترک، قزاق، بلوچ، مازنی، کتولی، ارامنه و ...) و به‌دلیل تنوع فرهنگی و قومیتی به رنگین‌کمان اقوام ایران زمین مشهور است. طبق یافته‌های زنگنه و همکاران؛ جیکوب و وان ویدن تنوع اجتماعی و فرهنگی ساکنان تعامل بین افراد به‌عنوان حاملان اصلی دانش و دانایی را تسهیل نموده و منجر به خلق ایده‌های نو و جدید و در نهایت ارتقاء تصویر مکان در عرصه ملی و بین‌المللی می‌شود؛ به‌عبارت‌دیگر تنوع اجتماعی و فرهنگی در قالب طبقه خلاق به‌عنوان یکی از حوزه‌های خلاقیت، از مؤلفه‌های تأثیرگذار بر توسعه گردشگری خلاق به‌شمار می‌آید. قابل‌ذکر است که در این پژوهش تنوع فرهنگی و قومیتی در نمودار پراکندگی متغیرها را بر اساس تأثیرات مستقیم، به‌عنوان عامل تعیین‌کننده و تأثیرگذار است، در حالی‌که در پژوهشی که تقوایی و همکاران در استان گیلان انجام داده‌اند به‌عنوان متغیر تأثیرپذیر شناسایی شده است.

بررسی نتایج این مطالعه در حوزه تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصر به فرد، همسو با مطالعات بیرانوندزاده و همکاران دارای اشتراک نظر و نتایج بررسی‌های میدانی است. به‌طوری‌که در این مقاله نیز جایگاه تنوع اقلیمی و اکوسیستمی بسیار مهم جلوه داده شده است. با عنایت به اهمیت مقوله حفظ امنیت اجتماعی که در این پژوهش بدان پرداخته شد، نتایج بررسی و مطالعات تطبیقی این مهم با سایر پژوهش‌های داخلی و خارجی از جمله مطالعات الداگی و همکاران در استان گلستان؛ نظم‌فر و علی‌بخشی در استان اردبیل؛ نصر در شیراز و Carlisle et al در برنموس نشان می‌دهد که فاکتور مزبور در نیز از جایگاه مؤثری در توسعه گردشگری خلاق آتی برخوردار است. شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها، از دیگر فاکتورهای تأثیرگذار این مطالعه در سطح استان گلستان می‌باشد تقوایی و همکاران در مطالعه خود در گلستان با توجه به موقعیت مناسب استان و هم‌جواری با کشورهای آسیای میانه و قرار گرفتن در مسیر کریدورهای بین‌المللی حمل‌ونقل، تقویت امکانات فرودگاهی تا سطح بین‌المللی و گسترش شبکه‌های ارتباطی جهت دسترسی به کشورهای همسایه و استان‌های پیرامون ضروری دانسته‌اند.

در حوزه توجه به عامل صرفه اقتصادی و تأثیر آن بر توسعه گردشگری خلاق نیز بررسی‌ها نشان می‌دهد که این مهم با اندکی تغییرات معنایی در مطالعات انجر در نروژ مورد توجه قرار گرفته است و عامل اقتصاد و سیاست را پیش‌آمد تحقق توسعه صنعت گردشگری آینده می‌داند که تأثیر مستقیمی بر آن دارد. همچنین توجه به مشارکت تشکل‌های غیردولتی در بین سایر عوامل در استان گلستان و همه شهرستان‌ها به‌عنوان عامل کلیدی معرفی می‌شود که این نتایج با مطالعات Awedyk & Niezgodal و نصر همسو می‌باشد و مورد توجه محققان بوده است. نتایج مطالعات Carlisle et al؛ پوراحمد و احمدی‌فرد در تهران و نظم‌فر و علی‌بخشی در اردبیل در حوزه بازآفرینی و سیاست‌های تشویقی نشان

می‌دهد که به دنبال به‌روز کردن بافت‌های تاریخی و تزریق سرمایه و کاربری‌هایی با محوریت صنایع فرهنگی به این مراکز، که در کانون توجه گردشگری خلاق قرار دارد، علاوه بر پاسخگویی نیازهای مردم، منجر به جذب گردشگران به این مراکز شده که در نهایت به ترکیب اجتماعی متنوع و توسعه گردشگری خلاق این فضاها می‌انجامد.

توجه به عنصر برند گردشگری و ارائه ویژگی‌های متمایز از مکان، از دیگر پیشران‌های کلیدی توسعه گردشگری در این تحقیق است. طبق یافته‌های Bacsı et al؛ Chan & et al در هنگ گنگ؛ Richards؛ Turok؛ Evans؛ و مطالعه بسته نگار در ایران مکان‌ها پیوسته سعی در تعیین تصویرشان در بازارهای جهانی و بهره‌گیری از تمایزهای خود و برند سازی آن‌ها در این عرصه دارند. از این‌رو انواع برندینگ بر اساس منابع فرهنگی و خلاق برای موقعیت رقابتی شهرها و مناطق و توسعه گردشگری خلاق بسیار بااهمیت هستند. نتایج مطالعات تطبیقی با سایر پژوهش‌های صورت گرفته این حوزه نشان می‌دهد که این فاکتور، در بررسی محققان دیگر مورد غفلت قرار گرفته است و علی‌رغم جایگاه مهمی که در توسعه گردشگری خلاق آینده دارد، کمتر مورد بررسی و توجه پژوهشگران بوده است.

طبق یافته‌های Qiang Li & Kovacs در چین؛ Della Lucia & Trunfio در ناپلس و Richards ساختارهای معماری متمایز نه تنها از منظر طراحی، بلکه به‌عنوان بخشی از زندگی روزمره محل و کانالی برای یادگیری تاریخ محلی به حساب می‌آید. از این‌رو معماری و رویدادهای نمادین در حال حاضر از مهم‌ترین کاتالیزورهای فرهنگی هستند که برای تجدید هویت شهری، افزایش نشاط و جذب افراد خلاق و گردشگران استفاده می‌شود که به نوبه خود در توسعه گردشگری خلاق مؤثر است. نتایج پژوهش حاضر حاکی از آن می‌باشد که استان گلستان با دارا بودن میراث غنی معماری همچون فن ساخت لاری (آب‌انبار در ترکمن صحرا)، قنات، اوی (آلاچیق ترکمن) و ... می‌تواند به‌عنوان مکان ویژه‌ای جهت جذب گردشگر باهدف آموزش این هنر دستی و سنتی خلاق عمل کند.

تأثیر تبلیغات و اطلاع‌رسانی بر توسعه گردشگری خلاق در بین سایر عوامل در استان گلستان و همه شهرستان‌ها به‌عنوان عامل کلیدی دیگر معرفی می‌شود که با پژوهش‌های Chan & et al در هنگ گنگ؛ Jiang & et al در چین و محمدی و میرتقیان در شهر رامسر هم‌سو می‌باشد، این محققان بر این نکته تأکید دارند که در دهه‌های اخیر رسانه‌های اجتماعی به‌عنوان یکی از آبر جریانات تأثیرگذار بر سیستم گردشگری به‌ویژه گردشگری خلاق شناخته می‌شوند که پیوسته جذابیت محیط‌های خلاق در مقیاس جهانی با بهبود نقش آن‌ها در تبلیغات، فناوری اطلاعات و ارتباطات دوچندان می‌شود.

نتیجه‌گیری

بحث و بررسی پیرامون یافته‌های این تحقیق در یکی از مستعدترین مناطق توسعه گردشگری به شکل عام و گردشگری خلاق به شکل خاص نشان می‌دهد که در مجموع ۱۵ متغیر شامل: اولویت حفظ منابع طبیعی، تأسیسات زیربنایی و خدمات رفاهی، تنوع قومیتی و فرهنگی، شبکه حمل‌ونقل و دسترسی‌ها، حفظ امنیت اجتماعی، تنوع اقلیمی و اکوسیستم‌های منحصربه‌فرد، تبلیغات و اطلاع‌رسانی، صرفه اقتصادی، برند گردشگری، بازآفرینی، مشارکت تشکلی‌های غیردولتی، سیاست‌های تشویقی، روابط سیاسی با کشورهای همسایه، توسعه فعالیت‌های دارای مالکیت محلی و طراحی و معماری خلاقانه به‌عنوان پیشران‌های کلیدی مؤثر بر گردشگری خلاق با رویکرد آینده‌پژوهی در استان به دست آمدند. از این‌رو در صورت برنامه‌ریزی نظام‌مند و توجه جدی به این مؤلفه‌ها می‌توان شاهد توسعه این شاخه از گردشگری به‌عنوان یکی از مجراهای مهم اقتصاد پایدار در استان بود. یافته‌های این مقاله با علم به وجود برخی تشابهات و

تفاوت‌های موجود با نتایج مطالعات صورت گرفته خارجی و داخلی و با توجه به موارد اظهارشده در فوق از مهم‌ترین پیشنهادها جهت بهره‌گیری از پتانسیل‌های موجود در منطقه جهت توسعه گردشگری خلاق در استان گلستان می‌توان اشاره کرد به؛

- توسعه شاخه‌های مختلف گردشگری با تأکید بر گردشگری خلاق در استان با کارکرد ملی و بین‌المللی با تکیه بر جاذبه‌های طبیعی و فضاهای تاریخی، فرهنگی، جاذبه‌های خاص و ارزشمند اکوسیستم‌های آبی (گل‌فشان‌ها) و تالابی، چشم‌اندازهای کوهستانی، جنگلی، بیابانی و مرتعی، پارک ملی گلستان و ... از قبیل توسعه گردشگری صحرا، با تأکید بر آشنایی با فرهنگ و زندگی ایللیاتی در مناطق ترکمن صحرا (عشایر ترکمن و کرد)، توسعه گردشگری ورزشی (دریایی) و برگزاری فستیوال‌های فصلی دریایی در مناطق ساحلی استان
- تجهیز زیرساخت‌های لازم جهت توسعه گردشگری خلاق با تأکید بر کاربرد فناوری اطلاعات و استفاده از رسانه‌ها و تبلیغات در جهت معرفی، جاذبه‌های و پتانسیل‌های استان و ساماندهی ساخت‌وساز حاشیه راه‌ها
- توسعه کمی و کیفی مراکز اقامتی و پذیرایی به‌ویژه خانه‌های بوم‌گردی، تجهیز فضاهای تفریحی و سیاحتی و ایجاد و تجهیز راهوندها و مجتمع‌های خدمات بین‌راهی
- بهره‌گیری از نخبگان، اساتید متخصص، مدیران متفکر، پژوهشگران و دانشجویان و همچنین هنرمندان عرصه صنایع‌دستی، تجسمی و نمایشی استان به‌عنوان طبقه خلاق جهت ارائه ایده‌های جدید و عملیاتی و همچنین برگزاری جشنواره‌ها، فستیوال‌ها و رویدادهای بومی و محلی (باوجود تنوع قومیتی و فرهنگی استان) در فصول مختلف سال جهت مبارزه با فصلی بودن ورود گردشگر به استان به‌عنوان فرایند خلاق می‌تواند زمینه‌های لازم را برای توسعه گردشگری خلاق استان فراهم کند.
- برگزاری دوره‌های آموزشی در زمینه تولید محصول خلاق از قبیل لباس محلی، جواهر، صنایع‌دستی، موسیقی، خوراک و غذای محلی و ... و اطلاع‌رسانی از طریق رسانه‌های اجتماعی و همچنین برپایی تورهای مختلف در استان جهت جذب گردشگران خلاق و فراهم کردن زمینه‌های اسکان آن‌ها در محیط‌های روستایی و خانه‌های بوم‌گردی جهت کسب تجربه متمایز و منحصربه‌فرد از طریق مشارکت در فعالیت‌ها، تعامل با هم‌سفران همکاری مشترک با سایر بازدیدکنندگان، جوامع مقیم و مدیران / مروجین به‌نوبه خود در توسعه گردشگری خلاق می‌تواند تأثیرگذار باشد.
- شناسایی و بهره‌گیری از صنایع خلاق (صنایع دیداری-شنیداری، صنایع‌دستی، مد و پوشاک، هنرهای نمایشی و تجسمی و ...) و معماری و طراحی خلاقانه موجود در هر شهرستان و تبدیل آن به برند جهت متمایز شدن و پررنگ شدن نقش هر شهرستان در عرصه ملی و بین‌المللی می‌تواند زمینه رونق این مناطق و به‌تبع توسعه گردشگری خلاق را با ورود گردشگران داخلی و خارجی فراهم سازد.

تقدیر و تشکر

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

منابع

- (۱) استان‌شناسی گلستان (کتاب درسی). (۱۳۹۴). وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی. تهران: شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران.

- (۲) الداغی، زهرا؛ ابراهیمی، عبدالحمید و دیده‌خانی، حسین. (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای توسعه منطقه گردشگری استان گلستان، با رویکرد آینده‌پژوهی. *فصلنامه جغرافیا و توسعه*، ۱۸(۵۸)، ۷۴-۵۹.
- (۳) بذرافشان دریا سوری، مهرناز؛ مفتاح‌هلقی، مهدی؛ قربانی، خلیل و قهرمان، نوذر. (۱۳۹۴). مطالعه تطبیقی پهنه‌های اقلیمی استان گلستان تحت سناریوهای مختلف تغییر اقلیم. *نشریه پژوهش‌های حفاظت آب و خاک*، ۲۲(۵)، ۲۰۲-۱۸۷.
- (۴) بسته نگار، مهرنوش. (۱۳۹۵). نماد رنگ در برند گردشگری خلاق شهرهای ایران. *فصلنامه هنر و تمدن شرق*، ۴(۱۱)، ۲۸-۲۱.
- (۵) بیرانوندزاده، مریم؛ درویشی، هدایت‌الله و نجفی، اسماعیل. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی وضعیت گردشگری ورزشی طبیعت‌محور در استان لرستان. *جغرافیا و روابط انسانی*، ۲(۱۲)، ۱۲۰-۱۰۹.
- (۶) پوراحمد، احمد و احمدی فرد، نرگس. (۱۳۹۷). بررسی نقش گردشگری خلاق در بازآفرینی بافت تاریخی (مطالعه موردی: منطقه ۱۲ شهر تهران). *پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری*، ۶(۱)، ۹۰-۷۵.
- (۷) تقوایی، مسعود؛ شفقی، سیروس و قادری، محمدرضا. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر در تعادل بخشی به عرصه فضایی استان گیلان. *آمایش سرزمین*، ۱(۱)، ۸۳-۱۰۵.
- (۸) تقوایی، مسعود و حسینی‌خواه، حسین. (۱۳۹۶). برنامه‌ریزی توسعه صنعت گردشگری مبتنی بر روش آینده‌پژوهی و سناریوپردازی (مطالعه موردی: شهر یاسوج). *برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری*، ۶(۲۳)، ۳۰-۸.
- (۹) تقوایی، مسعود؛ شفقی، سیروس و قادری، محمدرضا. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر در ایجاد نابرابری‌های منطقه‌ای استان گلستان. *آمایش جغرافیایی فضا*، ۹(۳۱)، ۱۴۰-۱۲۵.
- (۱۰) تقی‌زاده، هوشنگ و تارلی غفاری. (۱۳۹۱). *الگوی گرافیکی روش تحقیق در علوم انسانی*. تهران: نشرحفیظ.
- (۱۱) ده‌زاده سیلابی، پروین و احمدی فرد، نرگس. (۱۳۹۸). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهرستان‌های استان مازندران). *جغرافیا و پایداری محیط*، ۹(۱)، ۸۹-۷۳.
- (۱۲) رباطی انارکی، عاطفه. (۱۳۹۵). *برنامه‌ریزی راهبردی گردشگری خلاق (نمونه موردی: شهر نایین)*. استاد راهنما: محمود محمدی و احمد شاهپوندی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه هنر اصفهان دانشکده معماری و شهرسازی، گروه شهرسازی.
- (۱۳) رحیمی فرد، قاسم؛ قربانی، رسول؛ بابایی اقدم، فریدون و حیدری چپانه، رحیم. (۱۴۰۰). ارزیابی شاخص‌های شهر خلاق در ایجاد گردشگری خلاق شهری (مطالعه موردی: خوی). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۳(۴)، ۱۵۲۲-۱۵۰۹.
- (۱۴) زالی، نادر. (۱۳۸۸). *آینده‌نگاری توسعه منطقه‌ای با رویکرد برنامه‌ریزی سناریو مینا، نمونه موردی: استان آذربایجان شرقی*. استاد راهنما: محمدرضا پورمحمدی، رسول قربانی، کریم حسین زاده دلیر، رساله دکتری تخصصی، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه تبریز.
- (۱۵) زنگنه شهرکی، سعید؛ فتوحی مهربانی، باقر؛ پورا کریمی، محمد و سلیمان‌زاده، محمدرضا. (۱۳۹۵). تحلیل قابلیت‌ها و جایگاه شهر تهران از نظر تحقق مفهوم شهر خلاق در مقایسه با سایر شهرهای دنیا. *مجله جغرافیا و توسعه فضایی شهری*، ۳(۲)، ۸۵-۶۹.
- (۱۶) سیف، علی‌اکبر. (۱۳۸۹). *روانشناسی پرورشی نوین، روانشناسی یادگیری و آموزش*. چاپ اول، تهران: نشر دوران.
- (۱۷) علی‌اکبری، اسماعیل؛ مرصوصی، نفیسه و جلال‌آبادی، لیلیا. (۱۳۹۹). تدوین سناریوهای مؤثر بر آینده گردشگری پایدار شهر کرمان با رویکرد آینده‌پژوهی. *فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری*، ۱۵(۵۰)، ۶۰-۳۵.
- (۱۸) قادری، رضا؛ هادیانی، زهره؛ محمدی، کاوه و ابوبکری، طاهره. (۱۳۹۰). استراتژی برنامه‌ریزی‌های منطقه‌ای گردشگری با استفاده از تکنیک SWOT (مطالعه موردی: شهرستان پیرانشهر). *برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۱(۳)، ۴۳-۲۷.
- (۱۹) محمدی، مصطفی و میرتقیان رودسری، سید محمد. (۱۳۹۷). دیدگاه عرضه‌کنندگان خدمات گردشگری به نقش رسانه‌های اجتماعی در مقصد گردشگری. *مطالعات رسانه‌های نوین*، ۴(۱۶)، ۲۶۲-۲۳۵.
- (۲۰) مشکینی، ابوالفضل؛ علی‌پور، سمیه و حاجی‌زاده، مریم. (۱۳۹۹). تبیین سطوح خلاقیت شهری در نظام شهری کلان‌شهرها (مطالعه موردی: کلان‌شهر کرج). *پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۲(۲)، ۴۰۰-۳۸۵.

- (۲۱) مقیمی، ابوالفضل. (۱۳۹۳). معرفت‌شناسی آینده‌پژوهی در رویکردهای نظری به برنامه‌ریزی شهری، معماری و صنعت ساختمان. مدیریت شهری، (۳۸)۵، ۱۰۴-۷۵.
- (۲۲) مومنی، منصور و فعال قیومی، علی. (۱۳۹۱). تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS. تهران: انتشارات نو.
- (۲۳) مهدی، علی. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی، درس‌نامه تخصصی - کاربردی، ویژه کارکنان دولت. تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی.
- (۲۴) میرکتولی، جعفر و مصدق، راضیه. (۱۳۸۹). بررسی وضعیت گردشگری روستایی و نقش آن در رونق صنایع دستی پژوهش موردی: دهستان استرآباد جنوبی. مطالعات پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، (۷)۲، ۱۵۴-۱۳۷.
- (۲۵) ناظمی، امیر. (۱۳۸۶). آینده‌نگاری منطقه‌ای به مثابه آمایش سرزمین. تهران: اندیشکده آتی نگار.
- (۲۶) نصر، طاهره. (۱۳۹۸). شناسایی عوامل کلیدی مؤثر بر گردشگری در کلان‌شهر شیراز با رویکرد آینده‌پژوهی. فصلنامه برنامه‌ریزی شهری، (۳۷)۱۰، ۶۶-۵۵.
- (۲۷) نظم‌فر حسین و علی‌بخشی، آمنه. (۱۴۰۰). آینده‌پژوهی برنامه‌ریزی توسعه گردشگری (نمونه موردی: استان اردبیل). نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، (۶۳)۲۱، ۷۹-۵۹.
- (۲۸) نعیمی مجد، محبوبه و نعیمی مجد، آرزو. (۱۳۹۸). آینده‌پژوهی گردشگری پایدار، رهیافتی نو در اقتصاد مقاومتی (مورد مطالعه: کارشناسان صنعت گردشگری و هتلداری). فصلنامه آینده‌پژوهی مدیریت، (۱)۳۰، ۲۱۲-۲۰۰.
- (۲۹) نوش‌آبادی، امیرانشویی و محمدابرهیمی، مهشید. (۱۴۰۰). تعیین پیشران‌های کلیدی مؤثر بر زیست‌پذیری شهری با رویکرد آینده‌پژوهی (مطالعه موردی: شهر کاشان). جغرافیا و برنامه‌ریزی، (۷۶)۲۵، ۴۱-۲۷.
- (۳۰) واحدپور، غلامعباس و جعفری، مهتاب. (۱۳۹۰). راهبردهای مدیریت و توسعه پایدار زیرساخت‌های گردشگری ایران با تأکید بر مدل SOWT. فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، (۱)۱، ۹۷-۸۳.
- (۳۱) وارثی، حمیدرضا. مسعود تقوایی و احمد شاهپوندی. (۱۳۹۰). تحلیلی بر وضعیت زیرساخت‌های گردشگری در شهر اصفهان (با تأکید بر هتل‌ها). جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، (۱)۲۲، ۱۱۲-۹۱.

References

- 1) Al-Daghi, Z., Ebrahimi, A., & Dedekhiani, H. (2020). Development of development scenarios for the tourism region of Golestan province, with a futures research approach. *Journal of Geography and Development*, 18(58), 74-59. [in Persian].
- 2) Aliakbari, E., pourahmad, A., & jalalabadi, Leila. (2018). Identifying the Effective thrusters on the Future of Tourism Status of Kerman City with Futuristic Approach. *Tourism and Development*, 7(14), 156-178. [in Persian].
- 3) Aliakbari, E., Marsousi, N., & Jalalabadi, L. (2020). Compilation and Priority Assessment of Scenarios Affecting the Future of Sustainable Tourism in Kerman with the Futures studies Approach. *Tourism Management Studies*, 15(50), 35-60. [in Persian].
- 4) Amorim Varum, C., Melo, C., Alvarenga, A., & Soeiro de arvalho, P. (2011). Scenarios and possible futures for hospitality and tourism. *Foresight*, 13(1), 19-35.
- 5) Awedyk, M., & Niezgodna, A. (2016). New opportunities for future tourism after 25 years of political & socio economic transformation foresight in Poland's tourism planning. *Journal of Tourism Futures*, 2(2), 137-154.
- 6) Bacsi, Z. (2020). Creative Regions and Sustainable Tourism. *Research Journal of Economics*, 4(2), 1-38
- 7) Baixinho, A., Santos, C., Couto, G., de Albergaria, I.S., da Silva, L.S., Medeiros, P.D., & Neves Simas, R.M. (2020). Creative Tourism on Islands: A Review of the Literature. *Sustainability*, 12, 3-13.

- 8) Balslev Thi Phi, G., & Clausen, H. (2020). Fostering innovation competencies in tourism higher education via design-based and value-based learning, *Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education*, 29, 116-124.
- 9) Baste Negar, M. (2015). Color symbol in the creative tourism brand of Iranian cities. *Journal of Oriental Art and Civilization*, 4 (11), 21-28. [in Persian].
- 10) Bazrafshan, M., meftahhalaghi, M., ghorbani, K., & Qahreman, N. (2016). Comparative study of climatic regions of Golestan province under different climate change scenarios. *Water and Soil Conservation*, 22(5), 187-202. [in Persian].
- 11) Berbekova, A., Muzaffer, U., & George, A. (2021). A thematic analysis of crisis management in tourism: A theoretical perspective. *Tourism Management*, 86, 104342.
- 12) Bhaskara, G.I., & Viachaslau, F. (2021). The COVID-19 pandemic and organisational learning for disaster planning and management: A perspective of tourism businesses from a destination prone to consecutive disasters. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 364-375.
- 13) Biranvandzadeh, M., Hedayatullah, D., & Najafi, E. (2021). Future study of nature-based sports tourism in Lorestan province. *Geography and Human Relations*, 2(12), 120-109. [in Persian].
- 14) BroshiChen, O., & Yoel, M. (2021). A wasted invitation to innovate? Creativity and innovation in tourism crisis management: A QC&IM approach, *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 46, 272-283.
- 15) Carlisle, Sh., Johansen, A., & Kunc, M. (2015). Strategic foresight for (coastal) urban tourism market complexity: The case of Bournemouth. *Tourism Management journal*, 54, 81-95.
- 16) Chan, Ch-Sh., Chang, T. C., & Liu, Y. (2020). Investigating Creative Experiences and Environmental Perception of Creative Tourism: The Case of PMQ (Police Married Quarters) in Hong Kong, *Journal of China Tourism Research*, 10, 1812459.
- 17) Coates, JF. (1985). Foresight in Federal Government Policymaking. *Futures Research Quarterly Summer*, 3 (7), 29-53.
- 18) Dadazade- Silabi, P., & Ahmadifard, N. (2019). Determine the Key Factors of Tourism Development Based on Future Research Approach (Case Study: Mazandaran Province). *Geography and Sustainability of Environment*, 9(1), 73-89. [in Persian].
- 19) Davenport, J., Davenport, J.L. (2006). The impact of tourism and personal leisure transport on coastal environments: A review. *Estuarine, coastal and shelf science*, 67(1-2), 280-292.
- 20) Della Lucia, M., & Trunfio, M. (2018). The role of the private actor in cultural regeneration: Hybridizing cultural heritage with creativity in the city. *Cities*, 82, 35-44.
- 21) Derbyshire, J. (2016). The implications, challenges and benefits of a complexity-orientated Futures Studies. *Futures Journal*, 77, 45-55.
- 22) Enger, A., Sandvik, K., & Iversen, E.K. (2015). Developing scenarios for the Norwegian travel industry 2025. *Journal of Tourism Futures*, 1(1), 6-18.
- 23) Evans, G. (2003). Hard branding the culture city: From Prado to Prada. *International Journal of Urban and Regional Research*, 27, 417-440.
- 24) Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class*. Basic Books. New York: NY.
- 25) Galton, F. (1869). *Hereditary Genius: An Inquiry into its Laws and Consequences*. London: Macmillan/ Fontana.
- 26) Ghaderi, R., Hadiani, Z., Mohammadi, K., Abu Bakri, T. (2011). Regional Tourism Planning Strategy Using SWOT Technique (Case Study: Piranshahr County). *Regional Planning*, 1 (3), 43-27. [in Persian].
- 27) Healy, T.J., Nicholas, Hill, J., Barnett, A., & Chin, A. (2020). A global review of elasmobranch tourism activities, management and risk. *Marine Policy Journal*, 118, 103964.

- 28) Hettne, B. (2002). Current Trends and Future Options in Development Studies. In Vandana Desai and Robert B. Potter (Eds), *The companion to Development Studies*, New York: Oxford University Press, 10 (37), 7-12.
- 29) Jacobs, J. (1969). *The economy of cities*, London: Jonathan Cape.
- 30) Jamal, T., & Robinson, M. (2009). *Tourism Studies*, second edition, London.
- 31) Jiang, Y., Qian, Q., Zhang, Xi., & Chen, Y. (2019). The Formation of Government-Oriented Creative Community and Its Driving Mechanisms: A Case Study of the 39 Space Art Creative Community in Foshan, China. *Sustainability*, 11(625), 11030625.
- 32) Know the province Golestan {Textbook}. (2015). *Ministry of Education, Educational Research and Planning Organization*. Tehran: Iran Textbook Publishing Company. [in Persian]
- 33) Lee, J., & Lee, H. (2015). Deriving Strategic Priority of Policies for Creative Tourism Industry in Korea using AHP. *Procedia Computer Science*, 55, 479 – 484.
- 34) Lukoseviciute, G., & Panagopoulos, Th. (2021). Management priorities from tourists' perspectives and beach quality assessment as tools to support sustainable coastal tourism. *Ocean & Coastal Management*, 208, 105646 .
- 35) Maccannell, D. (1999). *The Tourist: A New Theory of The Leisure Class*. Berkeley: University of California Press.
- 36) Mahdi, A. (2021). *Futurology, specialized-applied textbook for government employees*. Public Management Training Center, Tehran. [in Persian].
- 37) Meshkini, A., Alipour, S., & Hajizadeh, M. (2020). Explaining the Levels of Urban Creativity in the Metropolitan Cities (Case study: Karaj metropolis). *Human Geography research quarterly*, 52(2), 358-400. [in Persian]
- 38) Miles, I., & Keenan, M. (2002). *Practical Guide to Reginal Foresight in the UK*. European Communities, Lunembourg.
- 39) Mirkatoli, J., & Mossadegh, R. (2010). A Survey of Rural Tourism and Its Role in the Prosperity of Handicrafts) Case Study: South Astarabad County. *Urban and Regional Research Studies*, 2(7), 154-137. [in Persian]
- 40) Moghimi, A. (2014). Epistemology of futurology in theoretical approaches to urban planning, architecture and construction industry. *urban management*, 5 (38), 104-75. [in Persian]
- 41) Mohammadi, Mostafa and Seyed Mohammad Mirtaghian Rudsari. 2018. Perspectives of tourism service providers on the role of social media in tourism destinations. *New Media Studies*, 4(16), 262-235. [in Persian]
- 42) Momeni, M., Faal Qayyumi, A. (2012). *Statistical Analysis Using SPSS*. Tehran: New Publications. [in Persian].
- 43) naeimi majd, M., & naeimi majd, A. (2019). Sustainable Tourism Future Studies, New Approach in Resilient Economy (Case Study: Experts in tourism and hotel industry). *Future Studies Management*, 30(116), 200-212. [in Persian].
- 44) Nasr, T. (2019). Identification of Key Factors Affecting on the Shiraz City Tourism with a Future Studies Approach. *Urban Planning*, 10(37), 55-66. [in Persian].
- 45) Nazemi, A. (2007). *Regional Futurism as Land Management*. Tehran:Ati Negar Institute. [in Persian].
- 46) Nazmfar, H., & Ali Bakhshi, A. (2021). Futurology of Tourism Development Planning (Case Study: Ardabil Province). *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 21(63), 79-59. [in Persian].
- 47) Nooshabadi, A.O., & mohammad ebrahimi, M. (2021). Determining key drivers affecting urban livability with a futuristic approach (Case study: Kashan). *Geography and Planning*, 25(76), 27-41. [in Persian].
- 48) Orlando, L., Ortega, L., & Defeo, O. (2021). Perspectives for sandy beach management in the Anthropocene: Satellite information, tourism seasonality, and expert recommendations, *Estuarine, Coastal and Shelf Science*, 262, 107597.

- 49) Paskova, M., Wall, G., Zejda, D., & Zelenka, J. (2021). Tourism carrying capacity reconceptualization: Modelling and management of destinations. *Journal of Destination Marketing & Management*, 21, 100638.
- 50) Postma, A. (2015). Investigating scenario planning—a European tourism perspective. *Urnal of Tourism Furures*, 1(1), 46-52.
- 51) Pourahmad, A., & Ahmadifard, N. (2018). Role of Creative Tourism in Regeneration of Historical Texture (Case Study: District 12 of Tehran). *Geography and Urban Planning Research*, 6(1), 75-90. [in Persian]
- 52) Qiang Li, P., & Kovacs, J.F. (2021). Creative tourism and creative space in China, *Leisure Studies*, 10, 1-18.
- 53) Rahimifard, Gh., Ghorbani, R., Babayi Aghdam, F., & Heydari Chiyane, R. (2021). Evaluation of Creative City Indicators in Creating a Creative Tourism City (Case Study: Khoy). *Human Geography research quarterly*, 53(4), 1509-1522. [in Persian].
- 54) Richards, G. (2020). Designing creative places: The role of creative tourism. *Annals of Tourism Research*, 85, 54-61.
- 55) Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The State, of the Art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225-1253
- 56) Robati Anaraky, A. (2017). *Creative Tourism Strategic Planning (Case Study: City of Nain)*. Supervisors: Mahmoud Mohammadi and Ahmad Shahivandi, M.A. Thesis urban planning, Faculty of Architecture and Urbanism Department of Urbanism, Art University of Isfahan. [in Persian]
- 57) Roth, S., & Kaivo-oja, J. (2015). Is the future a political economy? Functional analysis of three leading foresight and Futures Studies journals. *Futures Journal*, 81, 15-26.
- 58) Salman, D. (2010). Rethinking of Cities, Culture and Tourism within a Creative Perspective. *PASOS*, 8(3), 1-5.
- 59) Schwaninger, M. (1989). *Trends in Leisure and tourism for 2000 – 2010*. London, Prentice Hall.
- 60) Seif, A.A. (2010). *Modern parenting psychology, learning and teaching psychology*. First Edition, Tehran: Doran Publishing. [in Persian]
- 61) Seraphin, H., Yallop, A.C., M.Smith, S., & Modica, G. (2021). The implementation of the Principles for Responsible Management Education within tourism higher education institutions: A comparative analysis of European Union countries, *The International Journal of Management Education*, 19(3), 100518.
- 62) Taghizadeh, H., & Ghaffari, T. (2012). *Graphic model of research method in humanities*. Tehran: Hafiz publication. [in Persian].
- 63) Taghvaei, M., Hosseinekhah, H. (2018). Tourism Development Planning Based on Futures Studies and Scenario Case Study: Yasouj, *Tourism Planning and development*, 6(23), 8-30. [in Persian].
- 64) Taghvaei, M., Shafaghi, S., & Ghaderi, M.R. (2016). A Study of Efection Factors on the Balance of The Realm of Space, Province of Gilan. *Town and Country Planning*, 8(1), 83-105. [in Persian]
- 65) Taghvaei, M., Shafaghi, S., & Ghaderi, M.R. (2019). Identify the key factors effective in creating regional disparities in Golestan Province. *Geographical Planning of Space Quarterly*, 9(31), 125-140. [in Persian].
- 66) Taheri, B., Prayag, G., & Muskat, B. (2021). Introduction to the special issue: Consumer experience management and customer journeys in tourism, hospitality and events. *Tourism Management Perspectives*, 40, 100877.
- 67) Tan, S.K., Luh, D-B., & Kung, Sh-F. (2014). A taxonomy of creative tourists in creative tourism. *Tourism Management*, 42, 248-259 .
- 68) Tan, S-K., Kung, Sh-F., & Luh, D-B. (2013). A MODEL OF 'CREATIVE EXPERIENCE' IN CREATIVE TOURISM, *Annals of Tourism Research*, 41, 153-174.
- 69) Turok, I. (2009). The distinctive city: Pitfalls in the pursuit of differential advantage. *Environment and Planning A*, 41, 13–30.

- 70) UNIDO. (2005). *technology foresight manual: Organization and methods*. Retrieved from <http://www.unido.org>.
- 71) Vahedpour, Gh., & Jafari, M. (2011). Strategies for Management and Sustainable Development of Iran's Tourism Infrastructure with Emphasis on the SOWT Model. *Regional Planning Quarterly*, 1(1), 97-83. [in Persian].
- 72) van der Steen, M., van Twist, M.J.W., Mark, van der Vlist, M., & Demkes, R. (2011). Integrating futures studies with organizational development: Design options for the scenario project 'RWS2020'. *Futures Journal*, 43(3), 337-347.
- 73) Van Winden, W., Van den Berg, L., & Pol, P. (2007) European cities in the knowledge economy: towards a typology, *Urban Studies*, 44(3), 525-549.
- 74) Varesi, H.R., Tghvaei, M., Shahivandi, A. (2011). An Analysis of Status of Tourism Infrastructures in Isfahan (With Emphasis Putting on Hotels). *Geography and Environmental Planning*, 4(4), 91-112. [in Persian].
- 75) Zali, N. (2009). *Regional Development Futurism with Scenario-Based Planning Approach, Case Study: East Azerbaijan Province*. Supervisor: Mohammad Reza Pourmohammadi, Rasoul Ghorbani, Karim Hosseinzadeh Dalir, PhD Thesis, Geography and Urban Planning, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Tabriz. [in Persian]
- 76) Zanganeh Shahraki, S., Fotuhi Mehrabani, B., Pourakarami, M., & Soleimanzadeh, M.R. (2016). Analysis of capabilities and position of Tehran in terms of realizing the concept of creative city in comparison with other cities in the world. *Journal of Geography and Urban Development*, 3(2), 85-69. [in Persian].
- 77) Zhang, Y., Yang, H., & Wang, G. (2021). Monitoring and management of high-end tourism in protected areas based on 3D sensor image collection. *Displays Journal*, 70, <https://doi.org/10.1016/j.displa.2021.102089>.

